

Самур

№ 6 (253) 2012-йисан 22-июнь

1992-йисан январдилай акъатзава

РЕДАКТОРДИН ГАФ

КАС

Дуьшуьшдай чун гьикI ятIани Худатин ракъун рекьин патав акъвазнавай. Машинада ацукьна хванахвайрин рехъ хуьз-вай чна. Къве жегьил гадади чи вилик квай вагондай залан шешелар авудиз, абур далудал къуна, чIехи машинриз ялзавай. Шешелрин кIаник юкъ какванвай и къведа ял ягъун тавуна са ялце кIвалахзавай. Акунар авай 24-25 яшарин и гадаяр зегь-метдал рикI алайбур тирди гьасятда чир жезвай. Чувькни тавуна гьа са къайдада, ништа, гьикьван бере тиртIа абур пар ялиз.

Чна абурун шешелар гьисабзавай: вад, къад, пудкъад... Къведан пелейни курум курум- гьекъ авахъзавай. Абурал алай перемар, на лугъуди, це туна акъуднавай.

Гадайрикай сад - лацу якIарин, къакъан буйдинди худатвидиз, адалай са тIимил къван аскIан ва яхунди патандаз ухшар тир.

Нисин хъайила абурун ихтилат галукьна чи япарихъ:

- Ял ягъадани?
- Ягъан ман!

- За исятда фена хъсан са чай гъазурда. За кIвалай фу-къафун гъанва, санал неда чна, - лагъана къумрал гадади.

- Вазни чайдилай гъейри затIни чидай хътин туш. За исятда фена маркетдай эрекъ къачуда, - лагъана лацу гада шегъер галай-нихъ фена.

- И чимила вуна эрекъдикай вучда? — мягтелвилелди жузуна муькуьда.

- Зи юргъунвал эрекъдилай гъейри са куьнини алуддач, - лагъана, лацу гада хъурена.

Ракъун рекьин муькуьв гьалдай фенвай са куьлуь будка авай. Къумрал гадади анай электрикдин чайник акъудна, адаз яд цана токъдик кутуна. Ахпа сабундив гъилер чувъ-вена, кIарасдин тапIунал газет экIяна, адан винел фу туна. Суфрадал къве стакан ва къендни эцигна.

Са герендилай хъуьчIуьк эрекъдин бутылка квай муькуь гада хтана. Ада бутылка тапIунал эцигна сабурсуздаказ лагъана:

- Цуз кван, цуз кван, фада! - Сивик хъвер кваз кап-капунал алтадна ада.

- За чай хъварвал я, за эрекъдив къадач, чан стха! - Къумрал гадади вичин стакандиз чай цана. - Ацукъа, захъ галаз са кап фу неъ!

Лацу гадади вичин стакан эрекъдив ацIурна, вилер мичIна, ам агалдарна. Ахпа суфрадилай афнидин чIук къачуна, кIанз-такIанз ам жакъвана.

Абур чин-чинал ацукънавай. Сада иштагъдив нисини фу, афни незвай. Муькуьда тинер алай стакандай эрекъ хъваз, ара-ара афнидиз кIас ягъазвай. Къумрал гадади фу тIуьна куьтягъна, чай хъвазвай. Са герендилай лацу гада гьа ацукъай чкадал ахвариз фена. Къумрал гада лагъайтIа, цIийи къилелай кIвалахдив эгечIна.

Чи патавай са къари алатзавай. Вил илисна килигзавай ада гадайриз. Эхирни эхиз хъанач адавай. Чахъ элкъвена лагъана:

- Чан балаяр, аквазвани квез и къвед. А чай хъвазвайди бакуви я, киричи я. Вичин гьалал фу тIуьна, кIвалах авуна, къачур гьакъи кIвализ тухузва. Адакай кас жеда. Адан патав гвай ийргих аку, ялна-ялна, гьиле гьатай кепекрив эрекъ хъвазвайди. Адакай садрани кас жедач.

И ЧИЛ ХАЙИ ДИГЕ Я

Вичин 5000 йис хъанвай Дербент вири дуьньядин дамах я.

ЧIЕХИ КЪУВАТРИН КЪАРАБАГЪДИЗ ТАЛУКЪ ГАФ

Америкадин Садхъанвай Штатри, Францияди ва Россияди Бакудивайни Еревандивай базадин принципрал гьалтайла са арадиз атун йигинарун тIалабна.

ОБСЕ-дин Минск групшадик квай уьлквейрин -АСШ-дин, Франциядин ва Россиядин президенти Азербайжандин ва Эрменистандин лидерривай Къарабагъдин къал гьалун патал къилин принцип-рал рази хъун йигинарун тIалабна. Президентри и йикъара киле феи "Чехи къадан" саммитда мад гьилера къейд авурвал, Къарабагъдин къал ислягъвилелди гьална кIанзава. Абур гьар къве уьлкведин лидерриз Гьельсинкидин Нетижа Актунин принциприз амал авуниз, месэлаяр гуж къалуруналди ваъ, ислягъвилелди гьал авуниз, чилерин битаввал ва къадар-къисмет халкъди вичи тайинарунин принциприз, гьакIни 2009-йисуз Аквидда, 2010-йисуз Мускогда къабулай баянатра къалурнавай элементриз амал авуниз эвер гана.

Президентрин баянатдиз реакция гайи Азербайжандин Къецепатан Крарин Министерстводин векил Элман Абдуллаева лагъайвал, къал гьалун патал эвелни - эвел Эрменистанди чапхуннавай районрай вичин къушунар акъудна кIанзава. ИкI хъайитIа, къал ислягъвилелди гьал авун патал цIийи мумкин-

вилер арадал къведа. Эрменистанди гуж къалуруналди Азербайжандин чилер чапхуннава. Эгер ада вичин яракьлу къуватар инай акъудайтIа, барушугъвили икърар кутIунин патал рахунар тухунни регъят жеда.

Дуьнья гурар я, сад акъахда, сад эвичIа.

Лезги халкъдин мисал

АЗЕРБАЙЖАНДИН ХАБАРАР

www.samurpress.net

Парк члехи жеда

"Чеки Бакудин регионал вилик финин пландив" кьадайвал, 2030-йисуз гуьлуьн кьере авай Милли Паркдин яргивал (Биби Гьейбат мискиндилай Гьовсан поселакадди) 33 километрдив агакьа. Тамун паркди 36900 гектардин чка кьада.

Гьейдар Алиеван ва Бабекан Тварарихъ галай проспектринни Кешле поселоқдин Микаил Алиеван тварунихъ галай куьчедин арада 2700 гектардин ял ягьидай парк кутада.

Абдвильерихъ авсията Бакудин зоопарк Жейранбатан вир галайнихъ куьчарда. Цийи зоопаркдин ихтиярда 55 гектардин чил вугуда. Чеки Шор вирин патав, 700 гектардин чилерал спортдинни сагьламвилдин объектар эцигда.

Юбилей кьейд ийида

Алай йисан 4-июлдиз кьадим Шеки шегьерда Азербайжандин архитектурадин кьиметлу инжийрикай тир Шекидин ханарин имаратдин 250 йисан юбилей кьейд ийида. Медениятдин ва Туризмдин Министерствондин, гькни Шеки шегьердин кьарарар кьилиз тухудай чкадин гуькуматди санал тешиклявай и мярекат гзаф гуьлуьд жеда. Юбилейда Азербайжанда авай кьецепатан улквейрин посольствойрин векилри, Милли Межлисин депутатри, алимри, зарийри, дуьньядин шумудни са тешиклатрин векилри иштиракда. Мярекат "Вини Карвансарай" комплексда ачуарда ва Хандин имаратдин гьенел давамарда. Ина Шеки ханлухдин тарихдикай рахазвай тамашани кьалурда.

Шабранди чешне кьалурзава

И ийкьара Шабран шегьерда кьиле фейи вакьияр чешне яз кьалуриз жеда. Ина XII виш йисан машгур шаир Хакьанидин гуьмбет эцигна ачухарнава. Тарихдай малум тирвал, а вахтунда Ширваншагьдин кьилин дустагьханаяр Шабран кьеледа авай. 1170-йисуз Ширваншагь Ахситана шагьдиз хиянат авуна лагьана Хакьани Шабрандин дустагьханада тунай. 7 варз ина амуькай шаир гуьгьунлай шабранвийри азад авунай ва ам Тебриздиз фенай.

Тарихар рикьел хкизвай Шабранда рикь шадардай мад са вакьиа кьиле фена. Ина сифте яз гзаф иер, чарх янавай хьгин, оригинал тир "Поэзиядин кьвал" эцигна кардик кутунва.

Дуьньядин чемпионар хьана

Лондонда WSB версиядай кьиле фейи финалдин акъажунра "Baku Fires" клубдин кьуд боксерди иштиракна. Чи ватангьлийрикай кьве кас дуьньядин чемпионар хьана. Сифте яз и тварцлиз Мексикадай тир Эмигдио Элиасал гьалибвал кьазанмишай Гаирбег Гермиханов (54 кг) лайихлу хьана. 89 килограмдин заланвилей Рамазан Магомедова чемпионвилдин твар кьачуна.

Дуьньядал сад хьсанвал, садни писвал амуькада.

Лезги халкьдин мисал

Впервые сведения о Кавказе древних греческих, римских и византийских источников стали известны современной науке благодаря тщательных исследований выдающегося немецкого ученого, кавказоведа и путешественника Карл фон Гана. В ученых кругах России он был известен как Карл Федорович Ган. Он собрал, перевел с оригиналов, опубликовал и ввел в научный оборот сведения об этом удивительном крае. В них собраны ценнейшие исторические, географические, этнографические материалы. Ган является автором многочисленных публикаций, посвященных Кавказу, в том числе Дагестану. Много интересного можно найти в этих трудах о его народах, в том числе и о лезгинах. Основной труд ученого, не утративший своей актуальности и сегодня, является "История древних греческих и римских писателей о Кавказе" (в двух томах).

Вторая половина XVIII века вошла в историю активностью кавказской политики России. Началось научное изучение стран Кавказа. В этот процесс активно включились и находящиеся на государственной службе Российской империи немецкие ученые. Труды известных путешественников-исследователей Иоганна Антона Гюльденштедта, Якова Рейнегса, Пётра Ивановича Лерха, Петра Симона Палласа и др. заложили основу нового этапа исследования Кавказа.

Интерес немецких научных кругов к Кавказу еще более усилился в XIX веке, когда Россия, захватив Кавказ, упразднила местные политические единицы, преобразовав их в свои губернии. Многие немецкие исследователи навсегда поселились в России, приняв ее подданство и способствовали развитию русской науки. Среди них можно назвать Германа Вильгельмовича Абиха, Густава Ивановича Радде и др. В ряд таких выдающихся ученых входил известный представитель гуманитарного кавказоведения Карл фон Ган. Развитие кавказоведения связано именно с его именем.

Карл фон Ган родился 29 апреля 1848 года в городе Фридрихстале. Начальное и среднее образование он получил в родном городе, после чего поступил в Тюбингенский, а затем в Новороссийский (Одесский) университет, где изучал теологию и филологию. В 1870 году он получил должность викария в Рейхенбахе, участвовал в франко-прусской войне 1870-1871 годов в качестве санитаря медицинской службы.

В 1872 году, в 24-летнем возрасте он приехал на Кавказ и навсегда обосновался в Тбилиси. Вначале был придворным учителем наместника Кавказа, а с 1874 года и до конца жизни работал в учебных заведениях Тбилиси, где энергично и неустанно трудился, способствуя развитию школьного дела на Кавказе. В разное время он был учителем первой мужской классической гимназии, кадетского корпуса, высших женских курсов, служил в Тбилиском политехническом институте, старшим преподавателем немецкой реальной гимназии, директором первой женской гимназии. Преподавал немецкий, греческий и латинский языки. В 1875 году он женился на 19-летней Хелене фон Франкен, представительнице Тбилисской немецкой колонии, дочери художников Пауля фон Франкен и Хелене Кебер. Во время русско-турецкой войны (1877-1878 гг.) Карл фон Ган был полномочным представителем Русского Красного Креста. За выдающиеся заслуги перед Российской империей в 1898 году он получает титул князя.

Диапазон научных интересов Карл фон Гана был очень широк. В эту сферу входили история, этнография, педагогика, биология, геология. Он был членом Кавказского отделения научных обществ России, в том числе Кавказского отделения Московского археологического общества, Кавказского отделения Российского географического общества и др. Ган принадлежал к числу немецких и русских естествоведов, составивших круг выдающегося немецкого ученого и путешественника Густава Радде (1831-1903 гг.).

Часть своих многочисленных трудов, написанных на немецком и русском языках, ученый издал отдельными монографиями. Его статьи были опубликованы в таких престижных русско- и немецкоязычных научных изданиях, как

"Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа" (СМК), "Известия Кавказского отделения Российского географического общества", "Известия Кавказского отделения Московского археологического общества" и др.

Первая часть исследования, хронологические рамки которого, по словам самого автора, охватывают период "От Гомера до VI столетия по Р. Х.", была опубликована в сокращенном виде под названием "Краткие известия древних писателей о Кавказе" в "СМК" (1882, вып. II), затем в том же журнале был напечатан его полный вариант (1884, вып. IV). И, наконец, отдельной книгой был выпущен первый том труда (1884 г.). В него вошли отрывки из сочинений таких известных авторов, как Гомер, Гесиод, Эсхил, Геродот, Гиппократ, Демосфен, Ксенофонт, Платон, Аристотель, Аполоний Родосский, Цицерон, Страбон, Вергилий, Гораций, Овидий, Сенека, Плиний, Иосиф Флавий, Аппиан, Корнелий Тацит, Плутарх, Светоний, Флавий Ариан, Дион Кассий, Аммиан Марцеллин и др.

Названный труд сразу получил одобрение широких кругов общестности и ученых. Авторы рецензий, опубликованных в разных журналах отмечали,

ИЗВЕСТНЫЕ ИССЛЕДОВАТЕЛИ КАВКАЗА

народах, в том числе лезгинах можно найти в его многочисленных статьях, напечатанных в русско- и немецкоязычных газетах, журналах и научных сборниках. Среди них "Экскурсия в Нагорную Чечню и западный Дагестан летом 1901 года" (ж. "Известия Кавказского отделения Российского географического общества", 1901, вып. 15); "Путешествие по высочайшим местам Дагестанской области летом 1902 года" (ж. "Известия Кавказского отделения Российского географического общества", 1902, вып. 16). Особо следует отметить составленный К. фон Ганом "Краткий путеводитель по Кавказу", вышедший в свет в 1913 году, в качестве приложения к "Кавказскому календарю". Кроме того, следует упомянуть "Практические советы и полезные указания альпинистам для высокогорных экскурсий по Кавказу" (1915 г., "Кавказский календарь").

Во время своих путешествий ученый исследовал Кавказ и с точки зрения геологии и гидрологии. Из них особую научную ценность имеет публикация "Карты главных кавказских рек" (ж. "Кавказский Вестник", 1901, № 4) и др.

К. фон Ган является автором многих публикаций по вопросам истории и

КАРЛ ФОН ГАН

Карл Федорович Ган - один из последних представителей старой кавказоведной школы. Он - один из тех ветеранов-кавказоведов, которые, не принадлежа ни к одной из местных национальностей, но в то же самое время, будучи старожилами края, исколесили Кавказ вдоль и поперек, быть может, даже лучше, чем местные деятели - коренные обитатели его, которые знали природу Кавказа, ценили и любили его.

Проф. Л. Меликсет-Бэк.

что исследование Карла фона Гана открыло новую страницу в деле изучения древней истории Кавказа. Со дня издания этой книги многочисленные авторы стали опираться на сведения из его труда.

В 1890 году увидела свет и вторая часть труда ученого "Известия древних греческих и римских писателей о Кавказе. Византийские писатели. Лазика и Иберия", хронологические рамки которого охватывают VI - XV века. Его краткая версия была зачитана на курсах кавказоведения, проведенных в 1910 году в Тбилиси, а затем эти материалы с продолжениями печатала газета "Тифлиссский листок" (1910).

Второй том вызвал столь же большой интерес читателей. Они отмечали, что собранный материал весьма ценен для всемирной истории. «До сегодняшнего дня эти сведения были разбросаны, и только сегодня видим мы их вместе собранными... Первую часть книги почти невозможно достать в книжных магазинах. Вторая часть не менее интересна. По нашему мнению, данная книга всегда нужна и полезна для изучающих историю», писал журнал «Иверия» в рецензии, посвященной этому событию.

Отдельную группу составляют труды К. фон Гана, посвященные топонимике Кавказа. Исследование по данной тематике впервые было опубликовано в 1907 году в нескольких номерах газеты "Кавказ" под названием: "Кавказские географические названия". Тот же материал, но в более полном варианте, в 1909 году был опубликован в "СМК", а в 1910 году его издали в Штутгарте на немецком языке.

С целью изучения Грузии, Азербайджана, Армении и Центрального нагорья Кавказа К. фон Ган почти ежегодно (начав в 1888-м) организовывал научно-исследовательские экспедиции, отчеты о которых издавал на русском и немецком языках.

Много интересного о Дагестане, о его

этнографии народов Кавказа. Изучению жизни и деятельности великой царицы Грузии Тамары (1184-1213 гг.) он посвятил свое исследование, опубликованное в 1900 году в Проблематике истории и этнографии Грузии обсуждается и в других его трудах. "Из прошлого города Тифлиса" (газ. "Тифлиссский листок", 1911, № 80; 85); "Новейшие данные по поводу заметки Дарвина (1874 г.) о том, что у немецких колонистов, поселившихся в Грузии, уже во втором поколении светлые волосы и глаза темнеют". Кроме того, Карл фон Гану принадлежат несколько трудов по истории и этнографии других народов Кавказа. Среди них "Пути сообщения и торговля в Закавказье в древности (по греческим, римским, арабийским, грузинским, армянским и итальянским источникам)" К. фон Ган - также автор нескольких трудов по истории и этнографии Ирана.

В различных периодических изданиях Карл фон Ган систематически публиковал материалы о немецких, австрийских и швейцарских ученых, на рубеже XIX - XX веков путешествовавших по Кавказу и изучавших его. Особо следует отметить вклад, который он внес в изучение и популяризацию жизни и достижений выдающегося немецкого исследователя и общественного деятеля, основателя Кавказского музея Густава Радде. Ган написал и опубликовал материалы о деятельности других известных кавказоведов, ученых-путешественников: Готфрида Мерцбахера, Морица фон Деха, Мартина Рикли, Родериха фон Эркерта и др. Среди них "Путешествие по Кавказским горам"; "Исторический очерк иностранных экспедиций для исследования высочайших гор Кавказа"; "Труды Р. фон Эркерта"; "Некролог Н. фон Зейдлица" и др.

Влюбленный в Кавказ, посвятивший свою жизнь его исследованию Карл фон Ган скончался 16 августа 1925 года в Тбилиси, где и был похоронен.

Седает КЕРИМОВА

КƏNDLƏRİMİZİN TARİXİNDƏN

DİGAH

Quba rayonunun iri yaşayış məntəqələrindən sayılan, Quba-Qusar yolunun kənarında yerləşən Digah kəndi qədim tarixə malikdir. Arxeoloqlar kəndin ərazisində eramızın III-VII əsrlərinə və erkən orta əsrlərə aid yaşayış yerlərinin qalıqlarını aşkar etmişlər. İndiyədək kəndin tarixi ilə bağlı araşdırmaların aparılmaması bu yaşayış məntəqəsi haqqında bəzi ziddiyyətli fikirlərin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur.

Yer adlarının tədqiqatçıları arasında hələlik "Digah" toponimi ilə əlaqədar vahid fikir yoxdur. Roza Arzovanın, Qoşqar Qoşqarlının və Cabbar Xəlilovun 1991-ci ildə Bakıda rusca çap etdirdikləri "Şimal-Şərqi Azərbaycanın arxeoloji abidələri" kitabında "Digah" adının fars sözlərindən əmələ gəldiyi göstərilir. Onların fikrincə "di" qədim fars dilində "kənd", "gah" isə "məskun edilmiş, abad edilmiş" deməkdir və bunlar "kənd yeri" mənasını verir. Daha sonra indiki kənd salınanadək buranın "Digah" adlandığı və ona görə əhalinin də bu yaşayış məntəqəsinə belə ad verdiyi qeyd olunur.

Quba rayonu ərazisində daha bir Digah kəndi yerləşir. Eyniadlı məskənləri dəyişik salmamaq üçün el arasında birinciyə Ləzgi Digah, ikinciyə Alıc kəndi yaxınlığında olduğuna görə Alıc Digah deyilir. Bəzi müəlliflər həm bu, həm də Abşeron, Lənkəran, Masallı rayonları ərazisindəki Digah kəndlərinin adlarının eyni mənə daşdığını göstərir. Əslində belə deyil.

Etimoloji və tarixi metodlarla aparılmış bəzi tədqiqatlardan aydın olduğu kimi, Digah (Ləzgi Digah) oykoniminin eyniadlı digər oykonimlərlə heç bir əlaqəsi yoxdur. Bu adın şərhini dərin elmi tədqiqat, dəlil və muhakimə tələb edir. Şübhəsiz, tarixi şəraitlə əlaqədar rayonun ərazisində bir sıra farsdilli, ərəbdilli, rusdilli toponimlər də meydana gəlmişdir. Amma bunu əsas götürərək, "Digah" toponiminin yozma yolu ilə farsdilli olduğunu demək düzgün deyil. Azərbaycan əhalisi etnik tərkib cəhətdən çoxmillətlidir. Burada qədim dövrlərdən bəri azərbaycanlılarla yanaşı başqa xalqlar da yaşayırlar. Həmin xalqlar yaşadıkları ərazilərdəki coğrafi obyektlərə öz dillərinə müvafiq adlar vermişlər. Ona görə də hər hansı bir toponim tədqiq olunarkən onun mənası ilk növbədə yerli xalqın dilində axtarılmalıdır. Əsrlər boyu ləzgilərin məskunlaşdığı ərazidə salınmış Digah kəndinin adının mənasını da məhz ləzgi dilinin köməyi ilə şərh etmək olar. Bu ad ləzgiyə "gözəl", "yaraşlıqlı", "bərəkətli" mənalarını verən "digay" sözündən əmələ gəlib. XIX əsrə aid bir sıra ləzgi, rus və Dağıstan mənbələrində həmin ad məhz belə yazılıb. Həqiqətən də kənd gözəl və yaraşlıqlı bir yerdə yerləşir. Digahın bərəkətli torpağı var. Bununla əlaqədar yaşlı nəslin nümayəndələri haqlı olaraq deyirlər ki, Böyük Vətən müharibəsi illərində digahlılar zəmilərdən yüksək məhsul yığaraq, rayon əhalisinin aclıqdan qurtulmasında böyük rol oynamışlar.

Hələ müharibədən əvvəl, 1939-cu ildə "Kommunist" qəzeti Digah kəndindəki Beriya adına kolxozda taxılçılıq, meyvəçilik və atçılıq sahələrində qazanılmış uğurlar haqqında məqalələr dərc etmişdi. Qəzetin həmin ilin iyunun 15-də çıxmış sayında Ümumittifaq kənd təsərrüfatı sərgisinə namizəd təsdiq edilmiş staxanovçu mehər Daşdəmir Əhmədovun yetişdirdiyi cins at ilə birgə böyük şəkli ve-

rilməmişdi. Digah atları həqiqətən də həmin illərdə təşkil olunmuş müxtəlif sərgilərdə mükafata layiq yerlər tutmuşdu. Müharibə vaxtı buradan cəbhəyə döyüşdə istifadə olunmaq üçün 200-dən çox at aparılmışdı. Kənd bərəkətli torpaqlara və əlverişli təbii şəraitə malik olduğuna görə buraya Qusarın, Qəbələnin, Dağıstanın kəndlərindən köçüb gəlirdilər. 1918-ci ildə buradakı 184 evdən 16-sı kənardan gələnlərə məxsus idi. Böyük Vətən müharibəsi illərində Digaha Qusarın Əcəxur, Hil, Böyük Muruq, Həzrə kəndlərindən, həmçinin Dağıstanın Təke kəndindən 20 ailə köçmüşdü. Ötən əsrin 60-cı illərində burada Xınalıq kəndindən bir neçə ailə yurd saldı. Tanınmış ləzgi şairi, dramaturqu və bəstəkarı, Dağıstan Respublikasının əməkdar incəsənət xadimi və xalq artisti, əslən Qusarın Əcəxur kəndindən olan, müharibə illərində Digahda yaşamış Aşef Mehman 2005-ci ildə Mahaçqalada çap etdirdiyi "Özüm haqqında" kitabında yazır: "Ağır müharibə illərində varlı təsərrüfat kimi Digah kolxozunun sorağı hər yana yayılmışdı. Burada taxıl, meyvə və başqa məhsullar bol idi. Ona görə də başqa yerlərdən kəndə neçə-neçə ailələr köçürdü".

Həqiqətən də belə idi. Müharibə illərində Digaha bir tikə çörək dalınca yüzlərlə insan axışdı. Kəndin adamları çox vaxt sahələrdə çalışdıkları üçün buraya gələn ac insanların əliboş qayıtmamalarından ötrü həyətin müəyyən bir yerində çörək, yemək, taxıl və un qoyurdular. Gələnlər həmin şeyləri götürüb sevinə-sevinə, digahlılara dua edər-əddər öz evlərinə qayıdardılar. Kənddə başqa bir adət də var idi. Burada pirlər çox olduğundan həm oralarda, həm də yol kənarlarında iri daş altıda pul qoyurdular. Bu pul Digaha gələn qərrib, kasıb adamlar üçün nəzərdə tutulurdu. Bundan Qubada təhsil alan yeniyetmə Aşef Mehman da bəhrələnməmişdi. O yazır: "Bir dəfə Digahdan Qubaya qayıdanda anam dedi ki, "qurban olum, pul yoxdur, çantani yemək- içməklə doldurmuşam, elə bu şeyləri aparsan kifayətdir". Səhər alatoranlıqdan çantamı götürüb Qubaya qayıdanda, əsas yola çıxan ciğirnin kənarında səliqə ilə qoyulmuş pulu gördüm. 7 ədəd 3 manatlıq idi. Pulu götürüb, sevinə-sevinə Qubaya qayıtdım." Bütün bunlar kəndin bərəkətindən onun adının "Digay" sözü ilə bağlı olmasından xəbər verir.

Bunu sübut edən digər dəlillər də var. Onlara ərəbdilli və rusdilli mənbələrdə rast gəlmək olar. Dağıstan arxivlərində saxlanan, XIX əsrin ortalarına və 70-90-cı illərinə aid ərəb dilində və ərəb əlifbası ilə ləzgi dilində qələmə alınmış bəzi mənbələrdə kəndin adı "Digey" və "Diyay" kimi

göstərilir. Hər ikisi "digay" sözünün müxtəlif ləzgi ləhcələrində ifadə olunmuş formasıdır. XIX əsrdə yaşamış bəzi ləzgi şairləri də kəndin adını "Digay" kimi yazıb.

Rusdilli mənbələrdən də bəzi misallar göstərmək olar. 1815-ci ildə general N.M. Xatunsevin Rusiyanın Qafqaz qoşunlarının baş komandanına, 1819-cu ildə Quba dairəsinin rəisi baron V. Y. Vredenin Qafqaz korpusunun komandanı general A.P. Yermolova göndərdiyi bəzi raportlarda başqa kəndlərin əhalisi ilə yanaşı "digaylıların" da qiyamçı əhval-ruhiyyədə olduğu göstərilir. Təəssüf ki, 1860-1865-ci illərdə çar administrasiyasının Qafqazdakı nümayəndələri bir sıra digər ləzgi toponimləri ilə yanaşı "Digay" toponiminin də rus dilində transkripsiyasını təhrif etmişlər. Həmin dövrün sənədlərində kəndin adı rusca gah "Diqax", gah da "Diqyah" kimi qeyd olunmuşdur.

Kəndin tarixi ilə bağlı bəzi fikirlər də mübahisə doğurur. "Güman etmək olar ki, indiki Digah kəndi XIX əsrin ortalarında salınıb" deyənlərin fikirləri nə arxeoloji materiallara, nə də tarixi mənbələrə söykənir. Ötən əsrin 60-70-ci illərində "Digahın 200-300 illik tarixi var" deyənlər də yanılıblar. Çünki o vaxt kəndin 100-120 yaşlı qocaları onların ulu babalarının burada dünyaya gəldiklərini bildiriblər və həmin məlumat o vaxtkı mətbuatda da öz əksini tapıb. Bütün bunlara baxmayaraq, daha yetərli fikir söyləmək üçün arxeoloji materiallara və tarixi mənbələrə istinad etmək lazımdır.

Məlum olduğu kimi, Digah ərazisində 1979-1980-ci illərdə məşhur Azərbaycan arxeoloqu, tarix elmləri doktoru, professor Cabbar Xəlilovun rəhbərliyi ilə iki dəfə arxeoloji qazıntılar aparılıb. Kəndin cənub-qərbində, ləzgiyədəndən çevirdikdə "Tək tərə" və yaxud "İlanlı tərə" deyilən yerdə aparılan ilk qazıntı zamanı üzərində daraq şəkilli naxışlar olan çəhrayı və boz rəngli saxsı qablar aşkar edilib. 50 santimetr dərinlikdə daşdan hörülmüş tikinti üzə çıxıb. Əldə olunmuş arxeoloji materiallar burada III-VII əsrlərdə kəndin olduğunu sübut edir.

İkinci dəfə arxeoloji qazıntılar 1980-ci ildə, Quba-Qusar yolunun kənarında yerləşən, kəndə bitişik "Səidin bağı" adlanan yerdə və bəzi şəxsi təsərrüfatlarda aparılıb. Qazıntılar aparılan yerdə, yəni kəndin indiki ərazisində vaxtilə hündür qumsal təpədə böyük yaşayış məntəqəsinin olduğu müəyyən edilmişdir. Qədimdə meşələrlə əhatə olunmuş həmin yaşayış məntəqəsi tədricən genişlənərək indiki Digahın ərazisini də tutmuşdur.

Müzəffər MƏLİKMƏMMƏDOV (Ardı var)

Дуствилиз дуьзвал
кІанда.

Лезги халкъдин мисал

ДАГЪУСТАНДИН ХАБАРАР

Чехи кархана эцигда

И йикъара Дагъустан Республикадин Хуьруьн Майишатдин Министерствода Мегъарамдуьруьн районда къушчивилин фабрика эцигунриз талу-къарнавай инвестициядин проектдин презентация киле фена. И мярекатдал малум хъайивал, фабрика Мегъарамдуьруьн райондин Оружбайрин хуьруьн мулкунал эцигда. И кар патал 115 гектар чил чара авунва.

Цийи карханади йиса 3000 тондив агакьна бройлеррин як гъасилда. Сифте магъсул 2013-йисан эвелра акъудда. Инвестициядин санлай къачур къадар тахминан 357 миллион манатдиз барабар я.

Къушчивилин комплекс са шумуд дараматдикай ибарат жеда. Ина комбикормайрин завод, лабораториядин комплекс, ветеринарный къулуьг ва са жерге маса къулайвилер жедайвал я. Цийи карханадин 70-далай пара ва адахъ галаз алакьалу производствойра 100-далай гзаф кІвалахдин чкаяр хъун хиве къунва.

ЦийикІа туькІуьр хъийизва

Ахцегърин кудай дарман ятарикай дегъ заманайрилай инихъ менфят къачузва. Фарсарин пачагъ Ануширванан эмирдалди VI асирда чими ятарин чешмейрал гъамарин сифте бинеяр-къванцикай чарх алаз туькІуьрнавай ва экв аватун, бугъ акъатун патал къава даklar авай чкаяр - туькІуьрнавай. Урусрин пачагъ II Николаян буйругъдалди и ятарин менфятлувал тупалай авуна, анал Ахцегъ кІеледин гарнизондин аскерри чухьуьнагар авун патал, чарх алай куьгъне архитектурадин къайда хуьналди, "Аскеррин", "Офицеррин", "Генералдин" ва чкадин агъалияр патал "Умуми", "Итимрин", "Дишегълийрин" тІварар алаз гъамарин махсус дарамат эцигна. Советрин девирда абур хъсандиз туькІуьр хъуьуна, районгълийринни мугъманрин къулуьгъда эцигна.

Ахцегърин дарман ятари рикІин, кпуддин, хамунин, хуквадинни ратарин, чулав лекьинин, нервийрин ва маса азарар сагъар хъийизва. Тебиатдин надир савкъватдикай девирдин цийи шартІара генани хъсандиз менфят къачун патал райондин киле авайбуру гзаф зегъметар чуьгъазва. Абурун регъбервилек кваз цин чешмеяр михъзава, куьгъне гъамар цийи килелай эцигъзава, мугъманханаяр гуьнгуьна твазва. Шаз и кра-риз 4 миллион манат серфнатІа, цІи 10 миллион манат харжда. Къведай йисуз гъамарай авахъзавай чиркин ятар (абур вацук акахъ тавун патал) михъдай махсус имаратарни эцигда. 2013-йисуз гъамар таман цийикІа туькІуьр хъуьуна, цийи килелай кардик кухтадайла, жемьатдиз духтурвил-лин кулуьгъни тешкил хъийида.

Алай йисан 30-майдиз Ахцегърин гъамарин душринни ваннайрин сифте дарамат кардик кух-тунин мярекат шадвилдин гъалара киле фена.

Кардик кутуна

Алай йисан майдин сифте килера СтІал Сулейманан райондин Вино СтІалрин хуьруьн патав эцигнавай ички квачир хъвадай затІар акъуддай заводдин сад лагъай пай кардик кутуна. И мярекатда Дагъустан Республикадин Президент Мегъамедсалам Мегъамедова иштиракна. Адахъ са къадар официальный ксарни галай.

"Лезги газетдай"
(Куьрелди)

"СУВАР" - 15

ТАРИХДИЗ ЭЛКЪВЕНА

Алай йисан 31-майдиз Азербайжандин Гьукуматдин Оператинни Балетдин Театрда "Сувар" Лезги Манийринни Къуьлерин Ансамблдин 15 йисан юбилейдиз талукъарнавай концерт гурлуз кыле фена. Театрдин дараматдиз кватл хъайи 1200-дав агакьна инсанри коллективдин 3 сятда кыле фейи концерт гзафни-гзаф хушвилелди къабулна.

Шагь дагьдин ценерив гвай чкайрани къакьан синерал иер ййлахар эжля хьанва. Кыляй-кылди цуькверивди диганвай и Тебии гамариз лезгийри «сувар» лугьуда. Сувар лезгийрин мифологияда иервиллинни паквиллин лишан я. Лезгийрин къадим «Шарвили» эпосдин кылин къагьримандин кланидан тIвар Сувар я. Санлай чи халкъди шад мярекатризни сувар лугьуда.

Чи тIвар-ван авай къелемэгъли Седакъет Керимовади 1996-йисуз Бакуда ансамбль тукьIурдайла адаз и пуд мана са арадиз гьидай тIвар ганай: «Сувар». Адан мурад инсанриз чи харусенят кланарун, абуруз иервални шадвал бахш авун тир.

Лезги халкъдин дегь тарихрал, адан зурба фольклордални музыкадал гьейран тир зари алакьунар авай жегьилрин суракьда хьана. Чара-чара маничирни макьамчир са арадиз гьун, пешекар коллектив тукьIурун са акьван регьят кар тушир. Са йисан къене ансамблди гзаф жегьилар къез хьфена. Цийиз кардик кутунвай, инсанриз гьеле бегьемдиз чир тахьанвай «Сувардин» регьбердивай тIмил зегьмет чIугуна гзаф затIар тIалазавай бур четинвилериз таб гуз тахьана адавай яргъа хьана.

Са йисуз тухвай гьазурвилерилай къулхъ, 1997-йисан гатуз «Суварин» сад лагъай концерт хьана. Жегьил Тамашачийрин Театрда кыле фейи и мярекатдиз Бакудайни республикадин районрай хвешила гьикьван лезгийр атанай. Лезги макьамрин ван хъайила зал капари юзурна. Руслан Шейдаева тухвай концертда Агьмед Кьурбанова, Магьире Шириновади, Руслан Пирвердиева ва Дилбер Агьаевади лагъай манияр виридан рикIяй хьана. Эхирда сегьнедиз экъечIай ансамблдин регьбердиз тамашачийри цуькверин клунчIар гуналди разивал къалурна. Концерт ансамблдин коллективдини мугьманри санал сегьнедал авур къуьлуналди кылиз акъатна.

Сифте йикъалай халкъдин муьгьуббат къазанишай «Суварин» Бакудин лезгийр гзаф яшамийш жезвай Бинекъеди, Сагьил, Къарачухур, Бузовна хьтин поселокра, Хачмаз шегьерда концертар гана. Гь.Сарабскийдин тIварунихъ галай дараматда кыле фейи концертда «Суварин» маничийри залдихъ галаз санал мани лугьун деб кутуна. Им лезгийрин сад лагъай караоке тир.

Ансамбль шегьре рекъиз акъатунихъ чи жегьилрин чпин пай кутуна. Азербайжандин Гьукуматдин Консерватория акъалтIарай вокалист Решад Ибрагьимов ам патал Седакъет Керимовади кхъей «Самур», «Зи хайи эл», «Ирид дагьдин а патакъай», «Зи халкъдикай ихтилат», «Баде» хьтин манийри вириниз сейли авуна. Роза Гьажимурадовади «Сувариз»

халкъдин къадим манийрин квахъ тийидай везинлувал гьана. Жемила Заловадин дагьдин чарчардин ван хьтин гур ва иер ванциз инсанри гьасятда лайихлу кьимет гана.

Вичихъ верци ва везинлу ван авай Жавагьир Абдуловадихъ концертар тухудай алакьунни авайди винел акъатна.

Ансамблдин виридалайни жегьил маничи Эльвина Гьейдаровадихъ вичин хатI, ванцин гегьенш диапазон авайди виридаз малум хьана.

Алатай йисара ансамблда гзаф макьамчийри кIвалахна. Абурун арада Тофик Мамедов, Гьубсейн Муслимов, Къабил Ибрагьимов, Мамед Агасиев ва масабур къалуриз жедя. Къенин агалкъунрик Заур Мусаевани вичин пай кутунва. Азербайжандин Гьукуматдин Консерватория акъалтIарнавай и жегьилди кларнетдай, зуьрнедай, кылдай ягьизвай гьавайри къе лезгийрихъ дамах кутазва.

Азербайжандин Гьукуматдин Харусенятдин Университет акъалтIарай Афган Жамалутдинова лагъайтIа, ансамблди лезги мелодийрин цийи нефес гьана.

«Суварин» репер-

туарда сад лагъай йикъалай къе хиле: халкъдин манийри ва Седакъет Керимовадин теснифри къетIен чка къазва. Къедалди ансамблди 5 альбом ахъайнава.

Ансамбль сейли хьунивай, манийрал хьиз, къуьлунал рикI алайбурун къадарни пара хьана. Абуруз сегьнедал лезги къуьлер акъаз кланзавай. Ингье пешекарар авачирвилей ансамблдин регьберди 2002-

йисуз Бакуда сифте яз лезгийрин къуьлуни кьабулна. Азербайжандин Гьукуматдин Къуьлерин Ансамблдин ветеран Зейнал Жигерханов ансамблдик экъечIунихъди мектеб кIвачел акъалтна. Жегьилриз лезгийрин ва Къафкъаздин маса халкъарин къуьлер чириз эгъечIай ада ва ансамблдин регьберди инай къуьлдайбурун сад

лагъай группа хьана.

2004-йисуз С. Керимовадал машгьур «Махачкалинские бродяги» КВН команддин капитан Шабан Муслимовахъ галаз санал Москвадин Кремлдин чIехи залда Яран сувариз талукъарнавай концерт тухун ихтибарна. Гьа концертда «Суварин» 4 солистди - Решад Ибрагьимов,

генани хьсанарна. Алай вахтунда «Суварихъ» пешекаррилай гьейри жегьилрин къве ва аялрин са группани ава.

«Суварин» Бакудин Р.Бегьбудован тIварунихъ галай Манидин Театрда, Азербайжандин Гьукуматдин Филармонияда, С. Вургьунан тIварунихъ галай Урусрин Драмтеатрда, Азербайжандин Гьукуматдин Драмтеатрда, Шегьрияран тIварунихъ галай Медениятдин Имаратда концертар гана.

2009-йисуз Туьркиядин TRT AVAZ каналди «Сувариз» Анкарада эверна. Ина ансамблдик гьазурай гунугдиз дуйньядин 37 уьлкведин агъалийри килигна. С.Керимовади Туьркиядин телевидениедай инсанриз лезгийрин тарихдикай, фольклордикай, харусенятдикай марагьлу малуматар гана. Ина Решадани Эльвинади лагъай манийри вири гьейранарна.

Азербайжандин меденият теблигь авуник «Суварин» роль чIехиди я. Республикадин AzTV, ANS ва Ictimai каналри коллективдин агалкъунриз талукъарнавай шумудни са сюжетар къалурна.

Къе ансамблдин Жавагьир, Эльвина, Жемила, Роза хьтин маничийрин суракьар яргьариз чIанва. Къе Зауранни Афгьанан тIвар лезгийрин инструментальный гьаваяр пешекарвилелди ягьизвай сеняткарар хьиз гьуьрметдалди къазва.

Къе Решадни Руслан яргьариз акъатнаватIани, абурун чпин вири агалкъунрай «Сувариз» буржулу я.

Къе ансамблди Сакин Велиметов, Анар Бутаев, Турал Самедов, Зафир Нежефов, Магьмуд Багьишев, Рауф Гьейдаров, Халида Гьажимурадова, Гуьнай Жигерханова, Ираида Гьамзатова, Мирвари Шихова, Гуьльнара ва Дилъра Къаранова, Сабина Давидова, Сабина Фарманова хьтин солистралди дамахзава.

Са шумуд йисуз республикадин музыкадин фестивалра вичин алакьунар къалуррай ансамблди 2010-йисуз «Халкъдин коллектив» лагъай гьуьрметдин тIвар гана. Гьа йисуз Туьркиядин Анкара шегьерда кыле фейи туьрк уьлквейрин музыкадин фестивалда Азербайжандай анжах «Суварин» иштиракна. 10 юкъуз тухвай фестивалдин са югь «Суварин» ихтиярда вугана. Лезги ансамблди иниз Къафкъаздин руьгь гьана. Къе Азербайжандин пешекарри «Сувар» ина лезги халкъдин медениятдинни харусенятдин чешнелу коллектив яз гьисабзава. Коллективди 40 жегьил агуднава. «Сувар» Лезги Манийринни Къуьлерин Ансамбль лезги адетралди, чIалалди, медениятдалди дамахзавай инсанрин хизан я. РикIяй хайи халкъдиз къуллугъзавай хизан.

АЗИЗРИН Севда

ЗАРИДИН МЯРЕКАТ

Алай йисан 18-майдин Санкт-Петербурдин «Миллетрин Квале» лезгийрин твар-ван авай шаир, драматург, публицист, таржумачи, алим, филологиядин илимрин доктор, Дагъустан Республикадин культурадин лайихлу карчи, Мегъамед Гъажиеван, «Къизилдин лекъ», «Шарвили» премийрин сагиб, Россиядин Федерациядин писателрин ва журналистрин союзрин член Фейзудин Нагъиеван - Фаиз Куьревидин шииратдин няни кыле фена. И гурлу межлис журналист Низамидин Къаинбегова ва урус члалан муаллим Гуьзел Гъасановади тухвана. Видеопроектордин куьмекалди абуру кватл хъанвайбуру Фейзудин Нагъиеван уьмуьрдин рекъихъ галаз танишарна:

- Агъастлалви Фейзудин Нагъиева, хуьруьн мектебдилай гуьгуьнлиз, Одессадин дараматар эцигдай инженервили ва Москвадин Максим Горькийдин тварунихъ галай литературный институтар куьтягъна. Гзаф йисара ада Магъачкъаладин эцигунардид идарайра прораб, идарадин начальник ва кылин директор къуллугърал кваллахна. 1989-1996 йисара «Лезгистан» журналдин редакторвиле ва 2004-2005 йисара РГВК «Дагъустан» телекомпанияда «Инсан ва девир» лезги гунугрин редакторвиле кваллахна.

1989 - йисалай къедадди Фейзудин Нагъиеван цудалай виниз шииррин, гыкаятдин ктабар, илимдин монографияр чапдай акъатна. Вичин бязи ктабрин художникни вич хъана. Ф.Нагъиеван эсерар «Дуствал» альманахдиз, «Самур», «Кард», «Отечество», «Россияне» журналдиз, илимдин макъалаяр Магъачкъаладин, Москвадин, Уфадин, Ростовдин, Краснодардин вузрин ва илимдин меркезрин «Вестник», «Известия» журналдиз акъатна. Адан къелемдикай литературадиз, философиядиз, члалаз, тарихдиз, медениятдиз, фольклористикадиз, текстологиядиз, палеографиядиз, албанистикадиз талукъ вишеради макъалаяр хкатна.

2011-йисан майдин вацра Фейзудин Нагъиева Москвада М.Горькийдин тварунихъ галай Литературный институтда докторвилин диссертация хвена. И диссертация Дагъустандин Урусатдин илимда цийи вакъиа хъана. Са шумуд илимдин дисциплинаяр (литературоведение ва психология,

литературадин теория ва тарих, лингвистика ва текстология, философия ва философиядин герменевтика, фольклористика ва палеография, культурология ва этнография) акахънавай ва сигъ алакъада авай и рекъий пешекарар лап къит я. Алай вахтунда Кефер Кавказда Фейзудин Нагъиев и пешедай авай тек са алим я. И илимдай ам. Дагъустандин текстологиядин диб кутур кас я лагъайтла, чун ягъалимиш жедач.

Фейзудин Нагъиева Стлал Сулейманан 60-далай, Етим Эминан 30-далай гзаф чапдиз акъат тавур шиирар кватлна, винел акъудна. Етим Эминан, Стлал Сулейманан шииррин тамам ктабар, Ялцугъ Эминан шииррин ктаб чапдиз гъазурна. Эхиримжи йисара Ф.Нагъиева вичин буба Рамазан Нагъиеван «Ачул суфра» шииррин ктаб, XVIII-XIX асиррин шииррин эсерар авай «Къиридин альманах», «Лезгийрин 100 мани», Стлал Сулейманан «Къил акъатич гыч, девир, вай!» (чап тавур шиирар) ктабар акъудна. 1989-йисуз ада лезгийрин медениятдин макан «Шарвили» тешкилна ва 2004 йисуз ам жемиятдин мергъеметлу фондуниз элкъурна.

Алупан гъукуматдик кваз хъайи лезги члаларин хизандин миллетрин тарих кватлна ахтармишун ва хуьн паталди Фейзудин Нагъиева цди, 2012 йисуз, Дербент шегъерда Албанистикадин Илимдинни Ахтармишунрин Институт (НИИ Албанистики) кардик кутунва. Гзаф йисарин зегъмет тир «Албания Кавказская. История страны и народов» илимдин ктаб кхъена чапдиз гъазурнава.

Ахпа гаф Фейзудин Нагъиеваз вичиз гана. Ада кватл хъанвайбуруз чапдин сагъвал ва риклерин шадвал тлалабна.

Межлисдал экъечна рахай Мировой Артийский Комитетдин (МАК) вице-президент, Кавказда МАК-дин акъалтлай члехи ва ихтиярар гвай векил Ауес Бетуганова Фейзудин Нагъиеван шиирриз зурба къимет гана: «Къенин шииратдин суварин зи руьгъдиз зурбаз таъсирна. Заз зун зи дагълара авай хъиз хъана. Зи виликай хайи чкайрин, дагъвийрин уьмуьрдин риклиз чими шикалар карагна».

- Гъар са халкъдиз къимет адан векилриз, адан рухвайриз ва рушариз килигна гуда, - лагъана Санкт-Петербурдин милли

медениятдин кватлалрин «Лига наций» Ассоциациядин президент Хамзат Цокиева. - Фейзудин Нагъиев за неинки лезги халкъдин хва хъиз, гъаклни Дагъустандин хва хъиз къабулава; адал вири Кавказдин халкъаривайни дамах ийиз жеда.

Шииратдин межлисдал гзафбуру рахана. Абурук «Милли культурайрин Кваллин» кылин директор Беслан Хамхоков, Санкт-Петербурдин университетдин профессор, сияси илимрин доктор Къази Къазимагомедов ва муаллим Шуайнат Агъмадулаева, «Новые Колымаги» эцигунарин компанидин кыил Зураб Шайдаев, художник Окай Алирзаев, карчи компанидин кыилер Ибрагим Агъаризаев ва Араз Къадимов, яргъаз сирнавай гимийрин капитан Мегъамедали Вагъабов, игъиятда авай гъуьлерин флотдин капитан Агъамирзе Аскералиев, Санкт-Петербурдин ва Дагъустандин Жегъилрин Дуствилин Тешкилатдин кыил Расул Абдухаликов ва масабур квай.

Фейзудин Нагъиеван эсерри гайи таъсирдикай Санкт-Петербургда Дагъустандин векилвалзавай Гъасан Гъасанова икI лагъана: «И шиирар иер ва таъсирдайбуру я. Ихътин шаирар лезгийрин, Дагъустандин,

Урусатдин дамах я! Чун абурув къадирувиле эгечина кIанда!».

Эхирдай Фейзудин Нагъиева яб акалавайбурун суалриз жавабар гана. Ада шииратдин ихътин успаги мярекат тешкилайбуруз ва яб акалай жемиятдиз рикIивай сагърай лагъана. Шаирди кватл хъанвайбуруз автографар алаз вичин ктабар багъишна. Межлис зурба къунагълухдалди кылиз акъатна. «Хиял» группади Ф.Нагъиеван гафариз кхъенвай манияр тамамарна.

Мадса зурба вакъиа: Санкт-Петербургда Фейзудин Нагъиев паталди мад са лишанлу вакъиа кыле фена. 24-майдин «Миллетрин Квале» Мировой Артийский Комитетди ва Общественный Мировой Ассамблеяди Фейзудин Нагъиеваз, ада литературада къачур агалкъунрай къизилдин медаль ва грамота гана. Ам Урусатдин халкъарин Артиядадин лауреат лагъай къакъан тварцIиз лайихлу хъана. Медаль ва грамота МАК-дин ва Урусатдин Артийски Комитетдин президент Валерий Тарбокова ва и тешкилатдин вице-президент Ауес Бетуганова вугана.

Низами ЛУТКУНВИ,
Санкт-Петербург.

ША, ЛЕЗГИ ЧІАЛАЛ РАХАН!

Хайи хуьр - Родное село

Чахъ виридахъ хайи хуьр ава.
У каждого из нас есть родное село.

Чна датлана гъадахъ ялда.
Нас все время тянет к нему.

Хайи хуьруь инсанар сад садав агудда.
Родное село сближает людей.

Зи хуьруьн твар Лацар я.
Мое село называется Лацар.

Ам Азербайжан Республикадин КцIар районда ава.
Оно находится в Гусарском районе Азербайджанской Республики.

Ам дагъларин ценерив гвай хуьр я.
Оно расположено у подножия гор.

Лацарин иервал вириниз сейли я.
Красота села Лацар широко известна.

Гзаф шаирри ам тесниф авунай.
Он воспет многими поэтами.

Лацар кыляй-кылиз цуькверин яйлахри элкъурна юкъва тунва.
Лацар весь окружен цветущими лугами.

Им вичихъ дегъ тарихар авай хуьр я.
Это - село с древней историей.

Лацарвиар лацу якларин, расу чIарарин, цIару вилеринбуру я.
Лацарцы белокожи, светловолосы и светлоглазы.

Лацарвийрин кылин машгъулат хипехъанвал я.
Главное занятие лацарцев - овцеводство.

Инаг хипен нисидин ватан я.
Это - родина овечьего сыра.

Лацарин чарчарар Шагъ дагъдин дамах я.
Лацарские водопады являются украшением Шахдага.

Гила Лацара Шагъ дагъдин туризмдин комплекс эцигзава.
Сейчас в Лацаре строится Шахдагский туристический комплекс.

Идахъ авсиятда лацарвиар чпин дегъ хуьрйяй куьчарнава.
В связи с этим лацарцев переселили из старинного села.

Абуруз гъукуматди цийи квалер эцигнава.
Государство построило для них новые дома.

РОССИЯДИН ПРЕЗИДЕНТДИН ПАТАВ ГВАЙ СОВЕТДИК КЪВЕ ЛЕЗГИ КВА

Вич халкъди цийи кыилелай Россиядин Федерациядин президентвиле хкъагъай В. Путина и мукъвара милли месэлайрихъ галаз алакълу яз гзафни-гзаф кар алай серенжем къабулна. И документдин къадайвал, РФ-дин Президентдин патав миллетрин арада алакъларин рекъий Совет арадал гъанва. Цийи Советди улкъведа миллетрин ихтиярар чIурзавай дъшуьшар арадай акъудиз, абурун месэлар гъализ куьмек гуда. И карди гъар са миллетдиз адан ихтиярар хуьдай орган авайди къалурда. Советдик лезги халкъдин къве векил - РФ-дин Гъукуматдин Думадин милли месэлайрин рекъий комитетдин кыил, академик Гъажимет Сефералиев ва РФ-дин Лезги Милли Культурный Автономиядин кыил Ариф Керимовни ква.

И йикъара ЛМКА-дин кыиле авайбуру РФ-дин Президентдин Кеферпатан Кавказдин Федеральной Округдин ихтиярар гвай векил, РФ-дин Гъукуматдин зампред Александр Хлопонилахъ галаз гуьруьшмиш хъана. Ина Россияда ва Азербайжанда яшаммиш жезвай лезгийрин гъаларикай, абурун гъална кIанзавай месэлайрикай, лезги чилерал экономика ва меденият хкажуникай ихтилат фена.

А. Хлопонила Храхубадин агъалийриз Дагъустанда цийи хуьр кутун патал кыиле тухузвай програм-

ма вичин гуьзчивилик квайди кылди къейд авуна. Ада гъаклни вичи "Къиблепатан Дагъустан" программадиз мукъу-вай куьмек гуда лагъана. Дербентдин 5000 йисан юбилей къейд авуникай, сергъятдин патарив гвай районрин агъалияр кIвалахдив таъминаруникай ихтилатарни марагълудиз кыиле фена.

Гуьруьшдин иштиракчийри Россиядин гъукуматдиз агъадихъ галай теклифар гана: РФ-дин Азербайжанда авай посольстводин патав РФ-дин къве чкадал пай хъанвай халкъарин ватандашвилин ихтиярар гуьзчивилик хуьдай советникдин къуллугъ кардик кутун; Россиядинни Азербайжан-дин арада алакъларин рекъий гъукуматдин комиссиядик лезгийрин ижтимаи институтин векилар ва сергъятдин районрин кыилерни кутун; Азербайжандин КцIар шегъерда РФ-дин консульство ачухарун.

А. Хлопонила гъаклни Азербайжандин кеферпатан районрин агъалияр патал лезги ва урус чIаларал телерадиодин гунугар герек тирди кылди къейд авуна. Политологтри къейд ийизвайвал, винидихъ къалурнавай проектар кылиз акъудун патал Россия-динни Азербайжандин гъукуматри санал кIвалахна кIанзава.

АЛИМРИН ВЕРЕВИРДЕР

КАВКАЗДИН АЛБАНИЯДИН ЧАЛАРИКАЙ

Х-XIV асирлар Кавказдин Албаниядин ва адан халкынын кысметра кар кьетI ийидай дегиш-вилеринбур хьана. Абурув чпин гьукуматдин кьилдинвал гумукънач, идахъ галаз сад хьиз са кьадар руьгьдин ва культураддин имаратарни квахьна, халкынын хази-наяр вара-зара хьана.

Албаниядин халкынын кьисметра ислам кьабулай йисарини тIмил роль кьугъванач. Кьейд авун важибду я хьы, Кавказдин Албаниядин килисадин каталикосатди гьеле XVI асирдалди кIвалахзамай, адан эхиримжи ибадатхана Шекида амукънай. Албаниядин кьадим халкырикай сад тир удинар кьени хашпересар яз ама. Цахурвийрин чIеги паонив хашпересвал XVII асирдалди гумай. Хашпересвилдин чIеги имаратар-ибадатханаяр ва монастырар, яни абурун дараматрин паяр Азербайжандин цахурвийр яшамыш жезвай Къум, Лекид хурера гилани ама. Хашпересвал гьиз хьайи албан халкырывай чпин кIел-кхьин квахьна. Ам абурухъ авай, гьеле 430-йисуз кьабулнавай. И халкырыхъ литературадин адатарни авай, бязи чIаларалди кхьенвай ктабар кьадим эрмени чIалаз таржума авуна гилалди хуьзма. Х-XI асирра гьам гьукуматдин ва я тайин тир сергыатар авай чилерин, гьамни а чилерал яшамыш жезвай халкынын умуми тIвар яз "албан" гаф арадай акьатна. Ида Кавказдин Албаниядин халкынар ва чIалар вилик финиз зиянлу гаьсир авуна. Х асирдалди кьил кутуна и гьукумат пайи-паяр жез эгечIна, халкынар чеб чпывай кьакьатна.

Кавказда Советрин гьукумат тестикь жедалди ихьтин пай хьунихъ вичин чIуриз тежедай сергыатар авачир, халкынын арада гьа виликан экономикадин ва культурадин алакьаяр амай, абурувай чпин чилерин хьусиятвал квахьнавачир. Девирилай девирвалди арадиз атай и сада садаз гьурмет авунин, сада сад кваз кьунин алакьаяр Дагъустандинни Азербайжандин арада сергыатар тайинардайлал, лежберар гужуналди колхозриз чIугвадайла чIур хьана. Ида Дагъустандин халкырыз иллаки еке зиян гана. Абурун ихтиярал амал хьуванач. Халкынын гьиллай са кьадар тарихдин ва культурадин имаратар, кьимет авачир хьтин хазиана акьатна, гьвечли халкынар гужуналди какадарунин, сад ийиз ала-хьунин Тебии тушир гьерекатар башла-

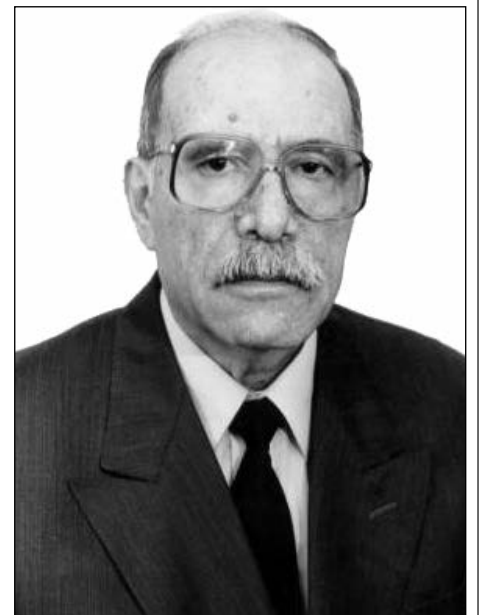
мишна. Дагъустандин гзаф халкырыв, месела, иллаки лезгийрив, цахурив, рутулрив, аварив Кавказдин Албаниядин сергыатра чпин хьусият яз гьиз хьайи гзаф чилер гумукънач.

Халкынын тарих ва культура ахтармичун патал чIеги метлеб "лезги" гафунухъ ва фадлай виридаз ашкара тирвал, адакай арадиз атанвай ва я адан жуьреяр тир *лезги*, *лаг-ы*, *лагг-у*, *лакк-у*, *лекI-и*, *лагз*, *лагз-ин* (гекьыгин: Лек, Лекид, Леки-хурерин тIварар я), Гал (гекьыгин: *Гыл"-мецI*, *Сува-гыл"*-хурерин тIварар я), Гал цахурвийри Куьрдинни Алазандин дерездиз лугъузвай тIвар я, аварвийриз *Гол-одо* тIвар ава), *Гар-гар* (аквадай гьалда, йикийринни албанрин хилез талукъ умумивал кьалурунин мана авай гаф я), *Газал* (цахурвийри рутулвийриз икI лугъуда-гекьыгин: *Газал-ай* ва адакай арадиз атанвай Газалиев гафар тухумдиз талукъ гафар я), *Гал-ай* (цахур чIала хьуси тIвар я: -ай, -ав-ибур Дагъустандин чIалар хьуси тIварар арадиз гьиз ишлемешзавай такьатар я-гекьыгин: *Кьурбан-ай*, *Давуд-ай*, *Тин-ав*, *Гьабал-ав*) ва маса гафарихъ ава. И гафарикай рахадайла, анжах-зепнаонал атайла, алмирар кIеве гьызтава. Им Дагъустандин чIалариз чпин бинедиллай хас лишан туш, амма гафунин эхир дегиш жедайла ихьтин сесер арадиз атунын мумкинвални абуру инкарзавач. "Лезги" ва "Лакз" (кьвед лагдайди араб чIалаз кхьенвай ктабра гьалтзава, кьилди кьачуртIа Закарийа ал-Къазвинидин ктабра) гафара з сес жуьреба-жуьре ерийра гьалтзава, идалайни алава яз ам вичин чкадал мягькем туш. Гзаф дуьшуьшра винидихъ кьейд авунвай гафарин кьурлушда ам ерли авач. Мадни кьейд авун лезим я хьы, "лезги" гафунин гзаф жуьреяр хьун, аквадай гьалда, чIалан ва нугьатрин жуьреба-жуьревилеайни аслу я. *Лезги* этнонимди (*лагз/лакз-икIни* хьун мумкин я) вичин албан чIаларин сагыбар тир халкынын кьакьудиз тежервилдин, абурун асулбинеийрин савилдин куьлеп хуьзва. Гьадакай и этнонимдин кьиметлувални ибарат я.

"Куьре", "куьревиар" этнонимдихъни (Куьр-вацIун тIвар-гафуникай арадиз атанва) тарих ва халкынын умуми бинеяр ахтармичун патал зурба метлеб ава. Куьревиар Кьиблепатан Дагъустанда ва Азербайжанда яшамыш жезвай виридалайни чIеги халкырикай сад я. Зи фикир-

далди, и этнонимдин мана а халкы вич яшамыш хьайи чкадихъ галаз алакьалу я, яни Куьр вацIухъ, Куьр вацIун дередихъ галаз. Идани чаз тестикьарзава хьы, лезгийр, яни куьревиар, Кавказдин Албаниядин лап кьадим халкырикай сад тир, абурухъ чпин кьадим чилер, яшамыш жезвай сергыатар авай. Инал кьейд авун лезим я хьы, лезги чIалахъ галаз асул-бине сад тир кьрыз ва будухъ чIалара *куьр* - им вацI лагдай чIал я. 1926-йисуз кьиле тухвай переписдин негъижайра "куьревиар" гаф амай. Ам анжах алатай асирдин 30-йисара, Дагъустандин халкынар чеб чпывай кьакьатунин гьерекат кьуватлу хьайила, михьиз арадай акьатнай. Гьа са вахтунда республикадин халкынын тIварар яз ихьтин этнонимар ишлемешиз ва мягькем жез эгечIна: аварар (*магIарулав* - дагъвиар лагдай чIал я; лаквийри абуруз *ярусса* лугъуда, яни вине авайбур, лаквийрилай кьакьан чкада яшамыш жезвай лагдай чIал я, *яругу* аварви итим, *ярушар* - аварви дишегьли, *яру душ* - аварви руш): даргийр (*дарганити* - и гаф сесерин кьурлушдиз килигайла *лаг*, *лег* ва ихьтин маса этнонимиз мукьва я), лезгийр (визикдай абуру переписрин, статистикадин, лингвистикадин, этнографиядин официальной делиладар фикирда кьуртIани, куьревиар тир; алатай асирдин 30-йисара алди абурун милли кьанажагьни "Куьре" этнонимдихъ галаз алакьалу тир; гекьыгин: *Куьре пад*, *Куьрагь пад*, *Куьрагь* - райондин ва хурьун тIвар, лаквийри аниз "Куьрал" лугъуза, аквавайвал, эхирда -гь паюнихъ гзафвилдин кьадар кьалурунин метлеб авай, им Албаниядин гзаф халкынын чIалариз хас лишан тир); лакар (лак гаф вич, халкьдин тIвар яз, *лакчу* - лакви, *лакушар* - лакви дишегьли, *лакчу душ* - лакви руш - ибур малум тир *лаг*, *лег*, *лакз* ва маса этнонимрихъ галаз алакьалу я.

И жередай чун цахурвийрални акьваздин. Цахурвийриз чпин халкьдин арада *йухъбы* - цахурви итим, *йухъий* - цахурви дишегьли; кьунши халкыны, кьилди кьачуртIа, рутулвийри, гуржийри-енгилаври абуруз *кьалтах-ар* лугъуза. Имни тьуркверин *кьалтах* гафуниз мукьва яз аквазва, амма ахтармичулайла ашкара жезва хьы, кьалтах этноним албан чIалариз хасди я, вични ихьтин паяриз пайиз жеда: кьал-гзафвилдин кьадар, умумивал, саввал кьалурзавай пай, и мананда аваз ам цахур, табасаран, дарги чIалара

гьалтзава. Кьилди кьачуртIа дарги чIала *хьали*, *хьал*, табасаран чIала - *гьалр*, *кьар*. Гекьыгин: *гугай-гьалр* - бубадин, бубаяр, *дудай-гьалр* - дидедин. Цахур чIала и пай маса жуьрейрани ишлемешзава.

Цахур чIала авай *йухъий*, *йухъбы*, рутул чIалан *эгьехъбы*, *агьахъбы*, *агьахъар* этнонимрани гьа гзафвилдин мана гузвай формант, яни а-гьалтзава. И кьетIенвал дарги чIалазни хас я.

Винидихъ лагдай гафарикай ихьтин фикир хкатзава: *йухъий* этнонимдихъни Кавказдин Албаниядин чIалар чирунин карда чIеги метлеб ава. Кавказдин чIалар ахтармичун патал гзаф кьуватар серф авур профессор Е. Ф. Джейранишвилиди адаз еке фикир ганай.

Аквавайвал, Албаниядин халкынын ва чIаларин асул савдал кьалурзавай, тестикьарзавай лишанар, кьетIенвилер гьар са чIала ама, гьар са халкьдин гума. Абуру ахтармичун, алмирални чи халкынын чIалариз майил ийизвай вирибурув и сирер агакьарун чи везифа я.

Гьарун ИБРАГИМОВ,
филологиядин илимрин доктор, профессор,
Россиядин Тебии Илимрин Академиядин академик
(Макьала куьредди чапнава)

ÜÇ BASI

Көндө bir kasıb kişi yaşayırdı. Onun arvadı və üç qızı vardı. Günlerin birində arvad öldü. Bu ailənin qonşuluğunda bir dul qadın yaşayırdı. O, hər gün kasıb kişinin qızlarını evinə çağırır, onların könlünü elə almağa çalışırdı. Ataları işdən qayıdanda qızlar deyirdilər:
- Ata, nə olar, bu qadına evlənmə. Kişi qızların sözlünə qulaq asıb, dul qadına evləndi.
Bir gün ögey ana ərinə dedi:
- Qızlarını evdən qovmasan mən sənənin yanından çıxıb gedəcəyəm.
O, ərinə ötkəmliyini elə göstərdi ki, yazıq kişi ona dedi:

- Qoy sən deyənlər olsun, mən bazara kəhrəbə almağa gedirəm, sən isə qızları tarlaya göndərsən.
- Ər bazara getdi, kəhrəbə alıb tarlaya qayıtdı. Burada o, çala qazdı, onun üstünü keçə ilə örtüb, bura kəhrəbə muncuqları düzdü. Bir azdan qızlar tarlaya gəldilər. Onlar atalarına yemək gətirmişdilər.
- Əziz qızlarım, mən sizə kəhrəbə muncuqlar almışam, - deyər ata dilləndi. - Tez qaçın, keçənin üstündən onları götürün.
Qızlar sevinirdilər. Qaçıb muncuqları götürməklə istəyində üçü də çalaya düşdü. Xeyli ağlayıb-sızlayandan sonra bacılardan biri dedi:
- Qoy mənənim əlim belə çevrilsin.
- Mənim əlim isə qoy külüng olsun, - deyər o biri bacı dilləndi.
- Qoy mənənim əlim ling olsun! - deyər üçüncü bildirdi.
Bu vaxt birinin əli belə, o birinin külüngə, üçüncününki isə lingə çevrildi. Qızlar yeri qazmağa başladılar. Onlar qazdılar, qazdılar və nəhayət, bir at tövləsinin üstünə gəlib çıxdılar.
Bacılar buradan bir dəlik açdılar və gördülər ki, içəridə bir at xurma yeyir. Qızlar paltoalarını bir-birinə bənd

Ləzgi xalq nağılı
elədidilər və böyük bacı aşağı endi. O, atın qabağında kırıxmalari götürüb, bacılarının yanına qayıtdı. Ertəsi gün bura ortancıl bacı düşdü. O da böyük bacısı kimi etdi. Bir dəfə şah tövləyə atına baxmağa gətdi.
- Bir buna bax! At necə də arıqlayıb! Bu nədən ola bilər?
Şah öz qullarına dedi:
- Çalınız, atın nədən arıqladığını öyrənsiniz.
Burada ilk pusquda duran böyük oğul oldu. Lakin o, gözləyə bilməyib, yuxuya getdi. Ertəsi gün ortancın oğul pusquda durdu. O da yuxuya getdi. Üçüncü gün növbə kiçik oğula çatdı. Gənc barmağının ucunu çərdi və üstünə düz tökdü ki, ağırdan yata bilməsin.
Bir azdan kiçik bacı tövləyə düşdü. O, elə gözəl idi ki, günəşə deyirdi sən çıxma, mən çıxım, aya deyirdi sən çıxma, mən çıxım. Gənc qızı yaxalayıb, atasının yanına apardı. Burada o, kiçik bacının qabağında yemək və su qoydu. Qız

bir dilimi ağzına qoyur, o birini isə cibinə atırdı. Bunu görüb, gənc soruşdu:
- Sən niyə belə edirsən?
Qız dedi:
- Mən tək deyiləm, bacılarım da var.
- Get, onları da bura çağır.
Qız gedib bacıları ilə qayıtdı. Şah gözəl qızları gördək qərara aldı ki, oğlanlarını evləndirsin. Yeddi gün, yeddi gecə toy oldu.
Sizə kimdən deyək - kiçik bacıdan. Kiçik bacı şahın kiçik oğlundan uşağ gözləyirdi.
- Uşağı necə doğurlar? - deyər o, bacılarından soruşdu.
Bacılar belə cavab verdilər:
- Sən damə çıx və bacanın üstündə otur, biz isə aşağıda xəlbi tutarıq.
Kiçik bacı gedib bacanın üstündə oturdu. O, bir oğlan və bir qız doğdu. Uşaqların saçları qızılı saçları vardı.
İş elə gətirdi ki, bu vaxt şahın bir iti küçüklədi. Bacılar küçükləri götürüb, xəlbi qoydular, uşaqları isə sandığa qoyub, çölə atdılar.
Şah öyrənəndə ki, onun gəlini küçüklər doğub, əmr etdi ki, iti öldürsünlər, gəlini isə itin dərisinə bürüyüb qapıya bağlasınlar.
Məşəyə odun yığmağa gedən bir qarı bacıların çölə atdığı sandığı tapır. O, sevinərək, onu evinə aparır. Qarı sandığı açanda burada iki uşağ görür. O, uşaqları böyüdü. Onların yeddi yaşı tamam olanda xəbər yayılır ki, şahın kiçik oğlundan uşağ doğub. Qarının qızı və oğlu da toya yollanır. Bunu görəndə qarı deyir:

- Geri qayıdanda özünüzlə bir parça ət götürərsiniz. Onu şahın qapısına bağlanmış itə atarsınız.
Uşaqlar toya gedirlər. Evə qayıdanda onlar ət parçasını itə atırlar. Onların bu hərəkətini şahın oğlu görür. O, fikirlişir: "Hamı itə ancaq sümük adlı, bu uşaqlar isə ona ət verdilər". O, əmr edir ki, həmin uşaqları səhənəyə çəkiləndir.
Ertəsi gün toya rəqs etmək növbəsi uşaqlara çatır. Oynaya oynaya qardaş öz başına deyir:
- Hamının anası sağ-salamatdır, bizim anamız isə itin dərindədir.
Bunu eşidən şahın oğlu soruşur:
- Siz kimin uşaqlarısınız?
- Biz filan qarının uşaqlarıyıq, - deyər onlar cavab verdilər.
Şahın oğlu qarını çağırtdırır, ondan soruşur:
- De görüm, bu uşaqlar kimindir?
Qarı cavab verir:
- Günün birində mən odun yığmağa məşəyə getmişdim. Orada bir sandıq tapdım. Sandıqda olan bu uşaqları mən əziyyətlə böyütmüşəm.
Bu vaxt şah soruşur:
- Həmin sandıq dururmu?
Qarı sandığı gətirib şaha verir. Şah öz sandığını tanıyır. O, qarıya çoxlu pul verib, onu yola salır. Oğlunu və qızını sarayına gətirtir. Onların anasını həminin gözü qabağında öz halal arvadı və uşaqlarının anası elan edir. Onu zər-zibəyə qarx edib könlünü alır. Arvadın bədxah bacılarını isə vilayətdən qovdurur.

Ləzgi dilindən tərcümə edən:
Natiq SƏFIYEV

Nağıllar nə qədər cazibədar! Hərəsi bir poemadır! A. S. Puşkin

TÜRKİYƏDƏN MƏKTUB

Cok degerli bacim Sedaget Kerimova! "Suvar" gurubunun 15-ci kuruluş etkinligi gecesinde aranızda bulunmayı çok isterdim. Böylesine seckin insanların arasında, böyle muhteşem bir konser de Lezgi halkinin arasında olmayı çok -çok arzu ediyordum.

Sayın Hanımlar ve Beyler! "Samur" qazetesinin 20 ve "Suvar" gurubunun kuruluşunun 15-ci yili biz Turkiyedeki lezgiler için de çok degerli tarihlere dir.

Atalarımız 150 yıl önce - karanlık gecelerde, karanlık yollarda, karanlık bir mechule doğru giderek vatanımızdan uzakda, halkından habersiz, boynu bukuk, yuregi yaralı bir yetim gibi yaşadılar.

"Samur" gazetesinin kurulduğu 1992 yilından sonra vatanımızın kokusunu duyarak, sizden haberler alarak Halkimizin sesini işiterek özümüze dönerek güür ve sevinc icinde yaşıyoruz.

"Samur" ses oldu. "Suvar" gururumuz oldu. Bizi özümüze döndürdü. Şimdi sevincliyiz, şadiz, gururluyuz.

Sag olsun "Samur" gazetesi. Sag olsun "Suvar" gurubu. Sag olsun Lezgi halki.

Hepinizi saygilarimla selamlar, hörmetlerimi sunarım.

Cevdet YILDIZ
BALİKESİR DAGESTAN- LEZGİ
CEMİYETİ BAŞKANI.

ЦАРАР

АДА ВАТАН ХВЕНА

Ватандин Чехи дяве кьарагьайдалай 70 йис алатнаватлани, адан гелер гьелени вирина дуйшуш жезва. Дяведикай зарар хкГун тавур хизан бажагьат жеди. Заз ихьтин хизандай тир Жамал Саркаровакай лугьуз кІанзава.

1912-йисан 5-майдиз Дагьустандин Докьуз-пара райондин Миграгьрин хуьре дидедиз хьайи Жамала юкьван мектеб агалкьунралди акьалтІарнай. Дагьустандин Медицинадин Институтдик экечІай жегьилди инани чешне-лудиз кІелнай. Диплом кьачуна духтур хьиз хуьруз хтай гада хуьруьнбуру гзаф хушдаказ кьабулнай. Ингье са шумуд вацралай Финдин дяве кьарагьна ва Жамални гьа дяведиз тухвана. Гуьгьуьнлай жегьилди фашистрин аксина женг чІугуна. Дяведин вахтунда ада подполковниквилдин чин кьачуна. Кьегьгал командир "Москва хуьнай", "Будапешт кьачунай", "1941-1945-йисарин Ватандин Чехи дяведа Германиядал гьалибвал кьазанмишунай" медалриз лайихлу хьана. 1985-йисуз адаз Ватандин дяведин II дережадин орден гана.

1946-йисалди Советрин Яракьлу Кьуватра кьуллугь авур Ж. Саркаров кьве йис алаатайла мадни армиядиз желб хьуьуна ва кьуллугь авун патал Германиядиз ракьурна. Идалай кьулухь ада маса чкайрани кІвалахна. 1962-йисуз Бакудиз хтай Жамал Саркароваз Азербайжандин Медицинадин Институтдин военный кафедрада кІвалахун теклифна. Теклиф кьабулай ада 1993-йисуз вичин дуйньа дегишардалди ина кІвалахнай.

Ватандин таьсиб чІугур Ж. Саркаров гьамиша хийирлу краких гелкьведай, инсанриз куймек гуз алахьдай. Институтда кІвалахай йисара ада вич гафни кар сад тир тешкилатчи, хьсан пешекар тирди субутнай. Ам садрани руьгдай аватдачир, гьикьван клевера гьатитІани, вичин буржи кьилиз акьуддай. Ж. Саркарован уьмуьрдин рехь гилан несил патал хьсан чешне я. Чи жегьилриз ихьтин инсанрикай вири чир хьана кІанзава, кьенин аямдиз дуйз кьимет гун патал, гележег хьсандиз акун патал.

Нуфтали САРКАРОВ,
Баку

ЧУБАНДИН АЛИМ РУХВАЯР

Куйгьне Кьурушдал яшамин жезвай Агьа Рамазанова вичин уьмуьрдин юлдаш Зерлишанахь галаз санал вад гадани кьве руш чІехи авуна. Абуру веледар илимдин рекье туна, виридав кІелиз туна. Кьве хва алимар я. Чехи хва Ибрагьума Дагьустандин Гьукуматдин Университет акьалтІарайдалай кьулухь, 1976-йисуз кандидатвилдин диссертация хвена. Са шумуд йис алаатайла, ада Москвада технический илимрин докторвилдин тІварни кьачуна.

Агьа Рамазанован кьуд лагьай хва Сейфуллагьа М. В. Ломоносован тІварунихь галай МГУ-да кІелна. 1997-йисуз гьа университетда кандидатский диссертация, 2012-йисан мартдиз докторвилдин диссертацияни хвена. Алай вахтунда ада Нижний Новгороддин Технический Университетдин деканвиле кІвалахзава. Сейфуллагь 10-далай виниз илимдин ктабрин автор я.

М.ГЬАМИДОВ,
Дагьустан Республика

QAYĞIKEŞ ADAM

Zəhmətkeşliyi, elə, obaya bağlılığı, ailəsinə sədəqəti ilə seçilən Əhməd Bağırovun heç xəyalına da gəlməzdi ki, haçansa SSRİ adlı böyük imperiya dağılacaq, doğma respublikası müstəqillik əldə edəcək, vətən oğulları vətən uğrunda canından keçib şəhid olacaq. Bu hadisələr onun həyatından da yan keçmədi, oğlu Valeh vətən sərhədlərini qoruyarkən qəhrəmanlıqla həlak oldu.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 30 iyul 2004-cü il tarixli fərmanı ilə Bağırov Valeh Əhməd oğlu ölümündən sonra "İgidliliyə görə" medalı ilə təltif olundu. Sınəsinə oğul dağı çəkilməmiş Əhməd Bağırov taleyin bu amansız sınağı qarşısında sınımadı, buna mətanətlə dözdü.

1955-ci ildə Qusar rayonunun bağlı-bağatlı Əçəxur kəndində anadan olmuş Əhməd kənddə orta məktəbi bitirdikdən sonra 1972-ci ildə Azərbaycan Texniki Universitetinin axşam şöbəsinə daxil olmuş, əmək fəaliyyətinə 1973-ci ildən L.Şmidt adına Bakı maşın-qayıрма zavodunda tornaçı şagirdi kimi başlamışdır. 1974-1976-cı illərdə ordu sıralarında xidmət etmiş, 1981-ci ildə texniki

təhlükəsizlik şöbəsinə mühəndis vəzifəsinə, 1984-ci ildə isə şöbənin rəisi vəzifəsinə təyin olunmuşdur. 1993-cü ildə o, "Qaynaqçı" kooperativinə sahə rəisi vəzifəsinə təyin edilmişdir. Hazırda Bakı Mexanika Quraşdırma Şirkətində sədrin iqtisadiyyat məsələləri üzrə müavini vəzifəsində işləyir.

Narada çalışmasından asılı olmayaraq, işinin öhdəsindən layiqincə gələn Əhməd Bağırov yaxşı peşəkar olmaqla yanaşı, həmçinin qayğıkeş və səmimi ailə başçısıdır.

Bəbala ƏLƏSGƏROV

АГАЛКЬУНАР ТІАЛАБЗАВА

Играми редакция! Авайвал лагьайтІа, чун гьелени "Самурдин" 20 йисан юбилейдин гьавадава. Гзаф зурба мярекат тир! И мярекатдалди редакциядин коллективди вичихь чІехи алакьунарни агалкьунар авайди мад гьилера вирибуруз субутна. "Самур" хуьн патал куйне гьихьтин зегьметар чІугвазватІа, чаз вири патарихьай хьсандиз чир хьана. Чна кьез мадни чІехи агалкьунар тІалабзава.

Жуван ва хуьруьнбурун тІварцІелай и чар кхьинихь мад са себеб ава. Куйне "Алупан улубда" гьатнавай кьадим лезги гафар кІелзавайбурув агакьариз гатІуннава. Лугьуз тежедай кьван хьсан кІвалах я. Гележегда гьам и гафар, гьамни куйне газетдин чинриз акьуднавай маса кьадим гафар санал кІватІна кьилди гафарганни акьудиз жед.

Гьа инал зи рикІел са вакьиа хквезва. Ирид лагьай синифда кІелдайла зи гьиле "Лезги писателрин эсерар" тІвар алай са ктаб гьатнай. Ана гьикьван хьсан шиирарни гьикаяяр авай. Садра жуваз гзаф хуш атай а ктаб за мектебдиз тухванай. Аялриз кьалурдай вахтунда муаллимди ктаб завай кьахчуна кузвай кьулаз вегьенай. Жув гьайифди канайтІани, завай ван акьудиз хьаначир. Заз муаллимдин гафари иллаки пис таьсир авунай ва абур кьедалди зи рикІел алама: Лезги чІал низ герекзавайди я? Икьван чІехи чІалар туна вуна са гьвечІи чІалакай вучзава?" Гьа йи-кьалай "чІехи чІалар" ва "гьвечІи чІалар" гафар зи бейнида гьатна. А гафари зи рикІ Іарна, заз уьмуьр тирвал секинвал ганач.

Вуч хьсан я, кье чакь лезги чІалан кьадимвални девлетлувал, чІехивални

гереклувал субутзавай "Самур" хьтин газет ава. Куйне алаатай асирдин 60-йисара дидед чІал хуьн патал кьегьалвилелди женг чІугур чи машгьур кьелемгьлийрин - Забит Ризванов, Лезги Нямет, Теймур Алиханов, Ядуллагь Шейдаев, Иззет Шерифов хьтин кьагьриманрин рехь лайихлудаказ давамарзава.

Зи рикІел хьсандиз алама, рагьметлу Теймур Алиханова текдиз "Кьизил Кьуба" газетдин кьве чин лезгидалди акьудзавай. Садра ада чи кьадим гафарикай са макьала кьхьенай ва абур кІватІ хьуьуна чІалаз хкунин важиблувал кьалурнай. Ахпа вичи Кьубадинни КцІарин хуьрерай гьикІван гафар кІватІнай. Гьар гьилда "Самурдин" "Гафалаг" пІипІ кІелдайла зи рикІел а рагьметлуди хкведа. Ада лагьайвал, кьадим гафар чи хазиная я. И хазиная хвена кІанзава. Газетди 20 йисан кьене вишералди кьадим гафар арадал хканва.

Куйне гьакІни чІал эчІелрикай михьзава. ЧІалан кьенивални фасагьатлувал хуьн патал алахьунар ийизва. И карди лагьайтІа, чаз хайи чІал мадни пара кІанарзава.

Мад са месэладикай лугьун. Куйне "Ша, лезги чІалал рахан" рубрика кардик кутур куьруь вахтунда чи аялрини жегьилри а материалрикай гьикьван менфят кьачунва. Лезги чІал чириз кІанзавай кьве хванахвади завай газетдин эхиримжи нумраяр тухвана. Им чи чІал чириз кІанзавай маса халкьарин векилар ва туристар патални кьиметлу чешме я. Гьа икІ давамарна кІанзава.

Агьаверди АЛИВЕРДИЕВ,
кхьираг.
КцІар райондин Мучугь хуьр.

AZƏRBAYCANLI MÜĞƏNNİ DÜNYANIN MƏŞHUR MÜKAFATINI ALDI

Azərbaycanlı müğənni İlhamə Qasımova'nın "Bei Mir Du Scheen" mahnısı və bu mahnıya çəkilmiş klipini məşhur "EMMAwards" mükafatına layiq görülüb. "Anspres" in məlumatına görə, İlhamə Qasımova'nın DJ OBG ilə birgə ifa etdiyi mahnı 190 namizədin arasından "Best Music Video" (ən yaxşı musiqi və video) kateqoriyası üzrə qalib seçilib. Müğənni SMS səsverməsi üzrə ən yüksək nəticə əldə edib.

Almaniyanın paytaxtı Berlində keçirilən mərasimə İlhamə Qasımova mükafatı almaq üçün "qırmızı xalça"nın üzərinə prodüseri Mark Dolar ilə birgə çıxıb. İlhamə Qasımova nəinki Azərbaycan həmçinin MDB məkanından "EMMAwards" mükafatını alan yeganə sənətçidir. İndiyədək bu mükafatı alan müğənnilərin əksəriyyəti dünya şöhrətli sənətçilərdir.

İlhamə Qasımova dünyaca məşhur "Universal music" şirkəti ilə müqavilə bağladıqdan sonra Avropa musiqi bazarına çıxıb. Müğənninin məşhur avropalı DJ OGB ilə ifa etdiyi "Bei mir bist du schoon" hitinə çəkilmiş klipini ötən ilin oktyabrın 21-dən Viva və MTV telekanallarında yayımlanıb.

TARIXIN ƏN UZUN ACLIQ AKSIYASIYLA AZADLIĞA

İsraildə 79 gün aclıq etməklə tarixin ən uzunmüddətli aclıq aksiyasını edən fələstinli məhkum Sair Halahile azadlığa buraxılıb. Onu Əl-Xəlil şəhəri yaxınlığındakı məmləkəti Harsanda Fələstin bayrağı daşıyan və zəfər qışqırıqlarıyla yüzlərlə adam qarşılayıb.

Fələstinli Əsirlərin Nazirliyindən verilən xəbərə görə, Sair Halahile və yoldaşı Bilal Ziyab 79 gün ac qalmaqla "dünyanın ən uzunmüddətli aclıq aksiyası" kateqoriyası üzrə "Ginnessin rekordlar kitabı"na düşməyi hədəfləyirlər.

YERİ GÖRÜNƏN İNSAN

Ömrünün 49-cu baharını qarşılamağa hazırlaşır. Həmişəki kimi nikbin, güləüz və işgüzar idi. İşdən başı açılmasa da, ailəsi, qohum-əqrəbası, dostları üçün vaxtını əsirgəməirdi. Həyat yoldaşına qayğı, övladlarına atan əvəzini göstərməyi bir an belə unutmurdu. Bir oğul və bir qız bəxş etmişdi tale ona. Ailəsi kimi, qohumları və dostları da çox bağlı idi Şahinə. Yaxşı ailə başçısı, yaxşı qohum, yaxşı dost kimi sevidilər onu. Sözlünü, yerini bilən, heç kəsdən köməyini və qayğısını əsirgəməyən insan idi. Sabitqədəm, ədalətli və xeyirxah adam, nümunəvi hüquq-mühafizə işçisi kimi tək cəzanun deyil, həm də dostluğun, saflığın və nəcibliyin keşiyyində durmuşdu. İnsanlarla ünsiyyət yaratmaq, onların sevincinə-kədərinə şərik olmaq istedadı var idi onda. Məhkəmə vaxtı ən ağır işlərə baxanda belə ədalət hissini itirmirdi, insan taleyinə məsul olduğunu unutmurdu. Belə yüksək keyfiyyətlərinə görə həmkarları arasında da böyük hörmət qazanmışdı. Ailədə də, çalışdığı kollektivdə də, cəmiyyətdə də öz yeri, nüfuzu vardı Şahinin. Beləcə yaşayır, işləyirdi. Ailəsinə məhəbbəti, dostlarına sədaqəti, həyata sevgisi ilə yaşayırdı...

Gəlimli-gedimli dünya çox gördü Şahinə bu səadət. 49 yaş tamam olmamış onu qəflətən, amansızcasına əzizlərindən, həyatdan ayırdı. Bir insan arzularının, istəklərinin, ümidlərinin müqabilində 49 yaş nədir ki. Hələ oğul evləndirməli idi, qız köçürməli idi. Hələ nə qədər arzularını həyata keçirəcəkdi...

1963-cü ildə Xaçmaz rayonunun Yeni Həyat qəsəbəsində anadan olmuş Şahin İsmayılov hələ orta məktəbdə oxuyarkən müəllimlərin diqqətini cəlb etmişdi. Onun çalışqanlığı, elmə olan həvəsi çoxlarında həsəd doğurmuşdu. Hüquqşünas olmaq arzusu ilə Azərbaycan Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinə imtahan verən və 1989-cu ildə buranı bitirən Şahin həmin vaxtdan respublikanın prokurorluq orqanlarında əmək fəaliyyətinə başlayır. Hüquqşünasa xas keyfiyyətləri ilə seçilən gənc Naxçıvan Muxtar Respublikası Prokurorluğunda böyük müstəntiq, Bakı Şəhər Nərimanov Rayon Prokurorluğunda müstəntiq, Bakı Şəhər Prokurorluğu İstintaq İdarəsinin mühüm işlər üzrə müstəntiqi vəzifələrində çalışır. 2005-ci ildə o, bacarıqlı hüquq işçisi kimi, Bakı Şəhər Prokurorluğunun Dövlət İttihamının müdafiəsi üzrə şöbəsinin prokuroru vəzifəsinə irəli çəkilir. Bu vəzifədə çalışarkən Ş. İsmayılov məhkəmələrdə baxılan işlər üzrə prokuror qismində iştirak edir. Məhkəmə Hüquq Şurası tərəfindən təşkil olunan kurs və treninqlərdə özünü fəal iştirakçı, hüquqi cəhətdən hazırlıqlı və intizamlı işçi kimi göstərir. O, fəaliyyətində həmişə prokurorluq işçisi adını uca tutmuş və nümunəvi davranışı ilə kollektivin hörmətini qazanmışdı. Vəzifə borcunu layiqincə yerinə yetirdiyinə görə ona təşəkkür elan edilmiş, 2003-cü ildə ədliyyə müşaviri rütbəsi verilmişdi.

Vaxtsiz ölüm Şahin İsmayılov oğlu İsmayılovu doğmalarından ayırsa da, onun adı qəlblərdə yaşayaçaq. Qədirbilən adamlar tərəfindən Şahinin adı həmişə xatırlanacaq: bu dünyada iz qoymuş yaxşı əməllər sahibi kimi, həyatda yeri görünən insan kimi.

Allah rəhmət eləsin!

"SAMUR"

ГАФАЛАГ

«Алупан улубда» гьатнавай кьадим лезги гафар

(Эвел газетдин 2012-йисан 26-май тилитда)

К

Кава - дуьа
Кал - шиир
Калдин - шиирдин
Калжун - муаллим
Кам - ара
Камда - арада
Ками - малум, ашкара
Камнирик - кьисас
Каркам - гуьркемлу, гуьркем авай

Каркамар - дараматар
Картли - Гуржистан
Картлияр - гуржияр
Касик - Козис, кьуьзуд
Касис - инсан
Касисар - инсанар
Кел (сегьри) - Келет (хуьр)
Керки - гьяд
Кеф пад - кефер пад
Кили - веревирд, гуьжет

Килис - килиса
Килис - хемис
Кими (кити) - эхиримжи
Кимерикар - кимерияр
Кирам - автор
Кирамит (китидин) - тахт (диндин)
Кирд - гирт, кьадардилай гзаф, лап

Кири - улу, кьадир
Кисил - кьатлунар авай

Кисир - вилик фин, йигинвал

Кистик - дили
Кистийар - дилибур
Кистик - хилтгик - дили-пехьи
Китешар - хинар

Кихчир (нихчир) - вагьши, залум
Киш - теклиф
Кишун - теклифун
Кишит - эмир, буйругь
Кука - залум
Кул хьун - кIватI хьун
Кус - тербия
Кус гун (нус гун) - тербия гун
Куьр вацI - Куьр вацI
Куьрен - Куьре

Кь

Кьадни сад - кьанни сад
Кьадни кьуьвед - кьанни кьвед
Кьадни пуд - кьанни пуд
Кьадни кьуд - кьанни кьуд
Кьадни вад - кьанни вад
Кьадни ругуд - кьанни ругуд
Кьадни уьруьд - кьанни ирид
Кьадни муьжуьд - кьанни муьжуьд
Кьадни цIуьд - кьанни кIуьд
Кьадни цIуд - кьанни цIуд
Кьадни цIуд сад - кьанни цIусад
Кьадни цIуд кьуьвед - кьанни цIикьвед
Кьадни цIуд пуд - кьанни цIипуд
Кьадни цIуд кьуд - кьанни цIуькьуд
Кьадни цIуд вад - кьанни цIуьвад
Кьадни цIуд ругуд - кьанни цIуьругуд
Кьадни цIуд уьруьд - кьанни цIерид
Кьадни цIуд муьжуьд - кьанни цIемуьжуьд
Кьадни цIуд цIуьд - кьанни цIекIуьд
Кьадни цIуд - кьанни цIуд
Кьаж - кьал, дяве
Кьажун - кьал акьудун, дяве авун

Кьай вацI - Шабран вацI
Кьай кIеле - Шабран кIеле
Кьакьац хьун - кьиле фин
Кьал - гьахь, дуьзвал
Кьарадвал - кьадайвал

Кьарибар - месэляр
Кьаф - хабар, чар
Кьаф - марагь
Кьаф сув - Кьафкьаз дагь
Кьилиб - техил
Кьиспес - тарих, летопись
Кьувазна - акьвазна
Кьум кIеле - Гум галасы
Кьуриш гьебил - Кьуьрейш тайифа
Кьуьведа - кьведа

Кь

Кьагьам - муьмин
Кьас гун - зарар гун
Кьаф - амал
Кьашам - кьушундин чIехиди, сердер
Кьевевар - Дербент
Кьевевар кIеле - Дербент кIеле
Кьвед виш анзур - кьве виш агьзур
Кьвепеле - Кьебеле
Кьил гун - башламишун
Кьили (кьилин) - чIехиди, кьилинди
КьитI - жаза
КьитIун - терг авун, барбатIун
Кьсан - хьсан
Кьулан вацI - Кьулан вацI (Самур)

КI

КIар-кIар хьун - кIар-кIар хьун
КIив - кIеви, мягькем
КIитIи - дин
КIитIидин кирамит - диндин меркез
КIубали - регьят
КIувал - кIвал; гьукумат (Гуьгь ама)

ДАГЕСТАНЦЫ – НАРОД СПОРТИВНЫЙ

Удаль и стойкость, а также отвага, отличающие настоящих спортсменов, считается в Дагестане просто одной из черт горского характера. Среди множества видов спорта, в которых дагестанцы добиваются выдающихся успехов, наиболее популярными являются силовые единоборства. А вольная борьба - национальный вид спорта, традиционно любимый и уважаемый. Трудно найти горца, который не занимался бы вольной борьбой в школе или в студенческие годы.

Об уровне дагестанских борцов можно судить хотя бы по тому, что встречи "Дагестан-США", "Дагестан-Япония" или "Дагестан-Сборная мира" вещи вполне обычные и редко складываются в пользу гостей.

Развитие спорта в Дагестане получает все более широкую поддержку государства и спонсоров.

Уже в начале XIX в. слава о дагестанских богатырях облетела все континенты мира. Гигант Осман Абдурахманов (рост 207 см, вес 180 кг) не только положил на лопатки самых знаменитых борцов мира, но и легко справлялся с быками, бизонами и даже с верблюдами и питонами. Он часто снимался в кино.

Имя "Льва Дагестана", многократного чемпиона мира Сали Сулеймана, который не был побежден никогда и никем, многие годы украшало рекламные щиты мировых столиц. Не знал поражений Ал-Клыч, сумевший победить великого Поддубного. В Париже он согласился вступить в схватку даже со львом, шкура которого долго хранилась в доме победителя в Дагестане.

Славу легендарных атлетов продолжили выдающиеся борцы современности - пятикратный чемпион мира Али Алиев, пятикратный чемпион СССР и чемпион Европы Руслан Ашуралиев, двукратный чемпион Европы Арсен Аллахвердиев, четырехкратный чемпион мира и олимпийский чемпион Владимир Юмин.

Боксер Нурмагомед Шановазов - обладатель кубка мира, чемпион Европы и серебряный призер олимпиады в Сеуле. Чупалав Омаров - чемпион мира по армрестлингу.

Пятикратный чемпион России по борьбе самбо Магомедхан Гамзатханов перешел в профессиональный спорт, победил в Токио сильнейших борцов мира и стал кумиром Японии. Когда он выходит на ринг, восторженная публика скандирует: Волк Хан!

SAMUR

Баş редактор
Сəдақəт КƏРІМОВА

Redaksiyanın ünvanı: AZ 1073 Bakı, Mətbuat, prospekti, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 3-cü mərtəbə, 101-ci otaq.

www.samurpress.net
www.sedagetkerimova.com
e-mail:sedagetkerimova@rambler.ru

Hesab nömrəsi
26233080000
"Kapital bank"ın 1 saylı
Yasamal filialı
kod 200037
VÖEN 130024708

Qəzet Azərbaycan
Respublikasının Mətbuat və
Informasiya Nazirliyində
qeydə alınmış.
Qeydiyyat nömrəsi - 78

İndeks: 5581

Tiraj: 3000

Tel: 432-92-17